

برنامه ریزی آموزش مراجعہ کنندگان

کتابخانه*

نوشته نانی یالبرانت

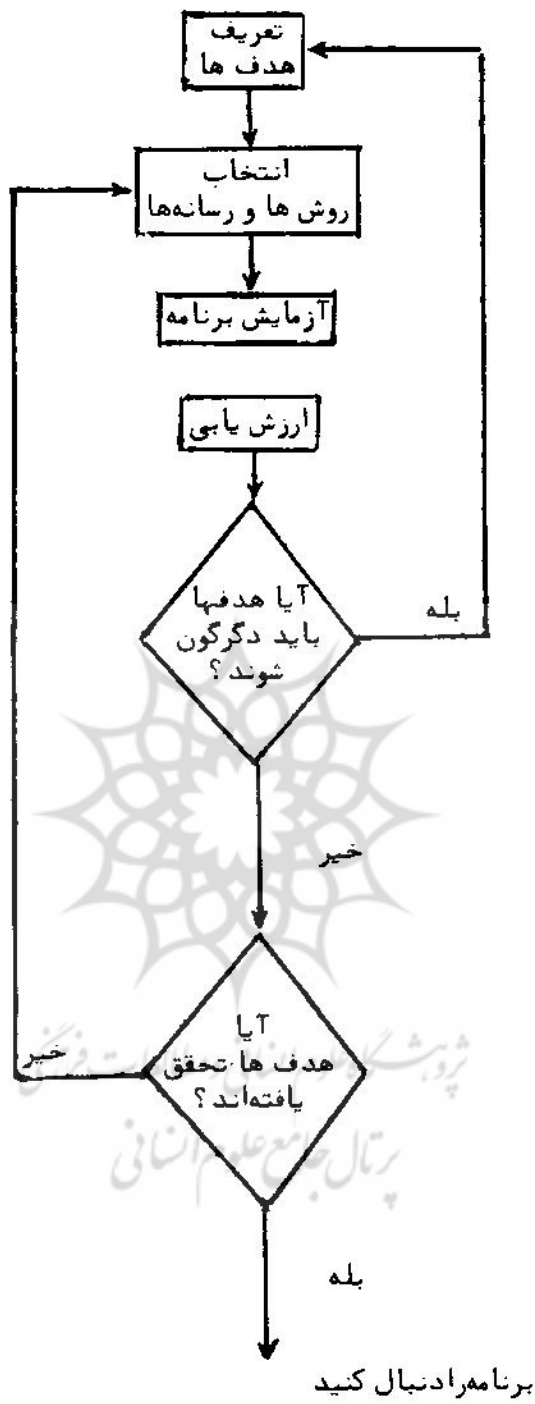
ترجمه جلال علوی نیا

نقش آموزشی کتابخانه‌های دانشگاهی طی سالهای اخیر مورد تاکید روزافزونی قرار گرفته است. بسیاری از کتابخانه‌ها دوره‌های مخصوص آموزش مراجعہ کننده تشکیل داده‌اند. کتابخانه‌ها و کتابداران همچنین متوجه شده‌اند که مراجعہ کنندگان برای آنکه بتوانند گنجینه اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌ها را به کار گیرند باید آموزش داده شوند و دانشجویان برای آنکه بتوانند با بهمن فزاینده دانش رویاروی شوند، انگارهای ارتباطی را درک کنند و بیاموزند که چگونه از روش‌های بازیابی اطلاعات به بهترین وجه بهره‌برداری نمایند.

پیشگفتار

در برنامه ریزی آموزش مراجعہ کنندگان کتابخانه، لازم است ابتدا هدفهای اساسی و هدفهای خاص دوره‌های درسی، محتوای دروس و زمان بندی مرحله‌های گوناگون و شیوه تدریس و رسانه‌های مورد استفاده دقیقاً تعریف شوند. آنگاه نتیجه این برنامه ریزی عملاً آزمایش می‌شود و در پی آن ارزش یابی بعمل می‌آید تا معلوم شود که برنامه مورد نظر تا چه اندازه موثر بوده است. تکامل یک دوره آموزشی در شکل ۱ به نمایش درآمده است. در این مقاله به شرح مرحله‌های مختلف برنامه ریزی آموزش مراجعہ کننده - تعریف هدفهای کلی و خاص، زمان بندی مرحله‌های گوناگون و روشهای تدریس و رسانه‌های مورد استفاده خواهیم پرداخت.

* Nancy Fjällbrant. "Planning a Programme of Library User Education". *Journal of Librarianship*, 9(3) July 1977, pp. 199-211.

شکل ۱- تکامل یک دوره آموزشی

تنظیم هدفهای دراز مدت و کوتاه مدت

آموزش را اغلب پویایی تعریف کرده‌اند که فراگیرنده را دگرگون می‌سازد - پویایی که طی آن در بارهٔ اینکه چه دگرگونی‌هایی ممکن و مطلوب هستند تصمیم گرفته می‌شود. هرگونه کنش متقابل میان استاد و دانشجو مبتنی بر این اعتقاد ضمنی است که دگرگونی‌های معینی ممکن و مطلوب است.⁴ (Bloom et al., 1971.)

برنامه ریزی آموزشی در بیشتر موارد با تنظیم و تعیین دگرگونی‌های ممکن و مطلوب آغاز می‌شود. این امر در هر حال به ما این اطمینان را نمی‌دهد که هدف‌هایی که بیان شده‌اند با هدفهای ضمنی یکی هستند. همچنین باید دانست که ممکن است دگرگونی‌های پیش‌بینی نشده‌ای روی دهند؛ برخی از این دگرگونی‌ها ممکن است مطلوب و پاره‌ای نا مطلوب باشند. گذشته از این، دانشجویان همه بیک اندازه و حتی به طریق مشابه دگرگون نخواهند شد. هدف‌ها باید با توجه به نظر کسانی که در پویایی‌های آموزشی گوناگون شرکت می‌کنند تعیین شوند همانطور که بلوم (Bloom) می‌گوید.

تردیدی نیست که دانشجو باید در پویایی تصمیم‌گیری درباره هدفهای آموزشی دخالت داده شود... دست کم لازم است که فراگیرنده هدف‌ها را بپذیرد، یا حداقل احساس کند که در تعیین هدفها شرکت داشته است. بهر تقدیر نظر ما این است که مسئولیت کامل تعیین هدفها را نمی‌توان بعهده دانشجو گذاشت، چرا که ممکن است در بیشتر موارد نتواند راه‌چاره‌های موجود را پیش‌بینی و یا عواقب انتخاب‌های خاص را ارزیابی کند. (Bloom et al., 1971, 8.)

تنظیم و تعیین هدفهای آموزش مراجعه‌کننده

هنگامی که هدفهای آموزش مراجعه‌کننده به کتابخانه را بررسی می‌کنیم متوجه می‌شویم که این هدفها حتی در جایی که بیان شده‌اند خالی از ابهام نیستند. از اینرو سست که لوبانز (Lubans) در سال ۱۹۷۴ نوشت: "چندین خط‌مشی کسب مهارت در بهره‌گیری از کتابخانه در سطح محلی تنظیم شده‌اند" ولی "این خط‌مشی‌ها بندرت دارای هدفهای خاص

می‌باشند. ^۵ استیونس (Stevenson) نیز در سال ۱۹۷۳ اظهار داشت که "تعداد انگشت شماری از کتابداران هدفها و مقاصد آموزش خواننده را اعلام کرده‌اند. ^۶"

هدفهای برنامه آموزش مراجعه کننده باید با هدفهای کلی کتابخانه دانشگاهی سازگاری داشته باشند؛ هدف های کتابخانه نیز به نوبه خود باید با هدفهای آموزش عالی ارتباط داشته باشند. یالبرانته (Fjallbränt) و وستبرگ (Westberg) در سال ۱۹۷۵ هدفهای کلی کتابخانه دانشگاهی را چنین اعلام داشتند: ^۷

۱. کمک به تحقق هدفهای دانشگاه با توجه به امر آموزش، یادگیری و پژوهش، از طریق تهیه مواد چاپی و غیرچاپی لازم برای تامین نیازهای اطلاعاتی کنونی و آتی.

۲. ثبت و نگهداری مواد بدست آمده بطرفی که نه تنها به مراجعه کننده اجازه استفاده از این مواد را بدهد، بلکه او را تشویق به این کار کند.

۳. انطباق این منابع و خدمات اطلاعاتی با نیازهای متحول دانشگاه و جامعه.

۴. کمک به ادغام منابع اطلاعاتی ملی و بین المللی در دانشگاه.

یکی از راههای تشویق مراجعه کننده به بهره گیری فعالانه از اطلاعات نگهداری شده در کتابخانه آن است که به او بیاموزیم که چگونه از مواد موجود اطلاعات کسب کند. از اینرو، یکی از هدفهای کلی برنامه آموزش مراجعه کننده در هر نوع کتابخانه آگاه ساختن مراجعه کننده از منابع موجود خواهد بود. در کتابخانه های تخصصی خصوصاً در رشته های چون علوم پزشکی و تکنولوژی که منابع اطلاعاتی آنها بسرعت رو به تزاید است، نیاز به آموزش مراجعه کننده بسیار محسوس است.

لزوم همکاری میان کارکنان کتابخانه، کارکنان آموزشی و دانشجویان در تنظیم و تعیین هدفهای آموزش کتابخانه ای

بهره گیری از کتابخانه جزئی از دروس آکادمیک از قبیل جانورشناسی، تاریخ یا جامعه شناسی نیست، بلکه از یک سلسله مهارت ها تشکیل می شود که در ارتباط با رشته های تحصیلی مختلف بکار گرفته می شوند. این بدان معنی است که آموزش بهره گیری از کتابخانه باید در

ارتباط نزدیک و همگام با برنامه‌های آموزشی سایر رشته‌های تحصیلی تدوین شود. از آنجا که نوع منابع اطلاعاتی و مواد در رشته‌های تحصیلی مختلف، بطور نمونه، در علوم طبیعی و علوم اجتماعی فرق می‌کند، انتظار می‌رود که هدفهای خاص آموزش بهره‌گیری از کتابخانه در این رشته‌ها نیز متفاوت باشند، هر چند که هدفهای عمده احتمالاً مشابه خواهند بود. محققان متعددی نیاز به همکاری میان کارکنان کتابخانه و کارکنان آموزشی را خاطر نشان ساخته‌اند. بطور نمونه، نپ (Knapp) در سال ۱۹۶۵ یادآور شد که [مهارت در بهره‌گیری از کتابخانه]

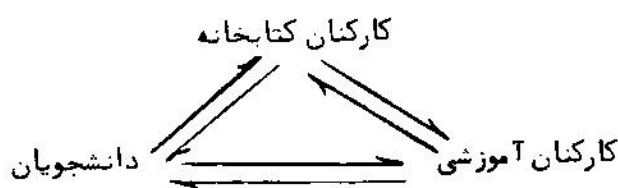
باید در کل برنامه درسی گنجانده شود. ولی این کار عملی نخواهد شد، مگر آنکه همه کارکنان آموزشی برای چنین مهارتی اعتبار قابل شوند و تأیید خود را از آن از طریق روشهای جاری تکامل برنامه درسی به جامه عمل در آورند. ۸.

مکنزی (Mackenzie) نیز در سال ۱۹۶۹ نوشت که، "نظریه‌یث آموزشی درباره نیازهای دانشکده اغلب با نظر کتابخانه برخورد پیدامی‌کند." او عقیده داشت که هر دو طرف باید در امر تدریس همکاری کنند و "بتدریج از یکدیگر بیاموزند". ۹.

اسکریونر (Scrivener) از کتابداران می‌خواهد تا تلاش بیشتری در جهت همکاری با کارکنان آموزشی بخرج دهند. ۱۰.

لوبانز در سال ۱۹۷۱ پیشنهاد کرد که "برای آنکه مشکل عدم بهره‌گیری از کتابخانه حل شود، توصیه می‌شود که کارکنان آموزشی تا آنجا که امکان دارد بهره‌گیری از مواد کتابخانه را در تکالیف درسی یا پژوهش‌های دانشجویان بگنجانند." ۱۱.

نیاز به همکاری میان کارکنان کتابخانه، کارکنان آموزشی و دانشجویان را در مورد تعیین هدفهای اصلی آموزش مراجعه کننده می‌توان در شکل ۲ نشان داد.

شکل ۲- رابطه میان کارکنان کتابخانه، کارکنان آموزشی و دانشجویان در آموزش مراجعه کننده

گروههای مختلف ممکن است هدفهای برنامه‌های آموزشی را بیک چشم نگاه نکنند. مثلا، کارکنان آموزشی دانشگاه ممکن است بخواهند که مفاهیم کلی گسترده‌ای را در چارچوب رشته علمی معینی تدریس کنند، در صورتی که دانشجویان هدفشان چیزی جز گذراندن امتحان یا گرفتن مدرک نباشد. با توجه به آموزش مراجعہ کنندگان کتابخانه دانشگاهی، علاوه بر دو گروه یاد شده، گروه سومی نیز در آموزش مراجعہ کننده ذینفع است و آن گروه کارکنان کتابخانه است. این گروه نیز ممکن است به چشم دیگری به هدفهای برنامه آموزشی نگاه کند. حتی در محدوده هر یک از این گروهها امکان آن هست که به هدفهای مختلفی برخوردیم. بطور مثال، کارکنان اداری کتابخانه ممکن است صرفا به بهره برداری کامل از منابع موجود کتابخانه توجه کنند و این کار را هدف اصلی آموزش مراجعہ کننده بدانند. سایر کارکنان کتابخانه ممکن است برداشت کاملا متفاوتی از برنامه آموزش مراجعہ کننده داشته باشند. مثلا اعتقادشان این باشد که وظیفه مهم آنها این است که از تعداد "خطاهای" دانشجویان هنگام درخواست منابع بکاهند و به این وسیله عرضه مواد درخواستی را تسریع کنند.

یک بررسی مقدماتی از نیازهای مراجعہ کننده کتابخانه از دیدگاه کارکنان آموزشی،

کارکنان کتابخانه و دانشجویان در آموزشگاه تکنولوژی آموزشی وابسته به دانشگاه "ساری" (Surrey) در انگلستان^{۱۲} بعمل آمده است.

روی (Roy) در این بررسی مبسوط نشان داد که دانشجویان کتابخانه را وسیله‌ای می‌دانند که باید در واکنش به محرک‌هایی چون تکلیف‌های درسی و امتحانات به کار برد. حال آنکه مطلوب "بیشتر کارکنان آموزشی و همه کارکنان کتابخانه" این بود که کتابخانه "کانونی برای اطلاعات، سرچشمه مراجعہ‌های مکرر و محرک برنامه درسی" باشد.

همچنین بررسی دیگری در زمینه نیازهای مراجعہ کنندگان از دیدگاه دانشجویان، کارکنان آموزشی، کارکنان کتابخانه، کارکنان اداری و مهندسان صنعتی و کتابداران در بنگاههای صنعتی انجام شده است. نتایج این بررسی در جدول شماره یک ارائه می‌شود.

همان طور که از این جدول استنباط می‌شود، تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای میان نیازهای

مراجعه کنندگان از دیدگاه گروههای فوق وجود دارند و در نتیجه این گروهها نیاز به آموزش مراجعهکننده را به صورت های مختلف تعیین می کنند .

جدول شماره ۱

گروه	نظریه	عمل
دانشجویان دوره لیسانس	ضرورت چندانی برای استفاده از کتابخانه احساس نمی شود . کتابخانه به عنوان منبع اطلاعات برای تکلیف های درسی ، سمینارها و طرح های مطالعاتی مفید است .	بهره گیری از کتابخانه برای مطالعات شخصی یا امانت کتاب بسیار محدود است . عدم اطلاع از وجود ابزارهای بازیابی اطلاعات . استفاده از کتابخانه بمنظور انجام پروژه های درسی .
دانشجویان دوره بعد از لیسانس	با دشواری هایی در زمینه بازیابی اطلاعات مواجه شده اند . علاقمندند بدانند چگونه می توانند به جستجوی اطلاعات بپردازند .	بیش از دانشجویان دوره لیسانس از کتابخانه استفاده می کنند . آگاهی بیشتری از وجود ابزارهای بازیابی اطلاعات دارند .
کارکنان آموزشی	بهره گیری دانشجویان از کتابخانه به عنوان منبع اطلاعات "مطلوب" است . حاضرند دانشجویان رایج استفاده از کتابخانه تشویق کنند (ولی نه به زیان بی توجهی به برنامه درسی خود)	عده معدودی از استادان فعالانه می کوشند تا دانشجویان را به بهره گیری از کتابخانه وادارند . وقت کافی برای مواد اضافی ندارند .
کارکنان کتابخانه	منابع اطلاعاتی کتابخانه باید ارزش زیادی برای دانشجویان داشته باشند . دانشجویان باید بیاموزند چگونه از ابزارها در کتابخانه استفاده کنند .	فقدان تماس با کارکنان آموزشی . عدم اطلاع از طرح ریزی دروس و در نتیجه عدم آگاهی از نیازهای آتی دانشجویان .
کارکنان اداری	باید حداکثر بهره برداری از منابع کتابخانه عمل بیاید .	بودجه ای برای آموزش مراجعهکننده در نظر گرفته نشده است (بعدها نظر داده شد که بودجه برای آموزش مراجعهکننده تامین شده است)
مهندسان صنعتی و کتابداران کارخانه های صنعتی	کتابخانه و آموزش مراجعه کننده باید جزیی از طرح باشند .	(از کتابخانه در ارتباط با طرح های صنعتی استفاده می کنند .)

کارکنان آموزشی و دانشجویان کتابخانه را منبع اطلاعاتی برای دانشجویان توصیف کردند. هدف اصلی برنامه آموزش مراجعه‌کننده را قادر ساختن دانشجویان به یافتن اطلاعات درباره موضوعات مختلف در ارتباط با مطالعات درسی اعلام کردند. کارکنان آموزشی بر نیاز دانشجویان به کسب اطلاعات به عنوان کمک به تفکر مستقل و حل مسائل تاکید کردند. دانشجویان خواهان آن بودند که اطلاعاتی را بیابند که برای انجام طرح‌های مطالعاتی آنها مفید از کار در آیند.

کتابداران به بهره‌برداری از منابع موجود در کتابخانه و استفاده از ابزارهای خاص مانند برگه‌دان توجه نشان دادند. تاکیدشان بیشتر بر استفاده از ابزارهای معین بود تا بر روش بازیابی اطلاعات. از اختلاف این هدفها شاید بتوان به علل ناکامی نسبی بسیاری از دوره‌های آموزش مراجعه‌کننده پی برد. چنین دوره‌هایی با استقبال گرم دانشجویان و کارکنان روبرو نشده‌اند. همانطور که لوبانز در سال ۱۹۷۴ نوشت،

آموزش مراجعه‌کننده بطور عمده مبتنی بر آن چیزی است که ما کتابداران فکر می‌کنیم مراجعه‌کنندگان باید بدانند. بسیاری از برنامه‌های آموزش مراجعه‌کننده (مانند دیدارها، سخنرانی‌های توجیهی، برنامه‌های دیداری و شنیداری و دوره‌های آموزشی در کتابشناسی) همه بر پایه همین حدس و گمان و برداشت ما از نیازهای آنها بوجود آمده‌اند. از آنجا که ما بر اثر مشاهده کمبودهای مراجعه‌کنندگان بهنگام نیاز به کتابخانه دست به عمل می‌زنیم، واکنش ما بطور قطع از نوع کمک اولیه کتابشناختی خواهد بود. ۱۳

در نتیجه، کتابداران ممکن است تعدادی از هدفهای کوتاه مدت را در برنامه‌های آموزش مراجعه‌کننده بگنجانند و هدفهای اصلی مراجعه‌کننده را، بطور نمونه اینکه چگونه در اسرع وقت به اطلاعات موردنظر دسترسی پیدا کند نادیده بگیرند. استفاده از مواد نگهداری شده در کتابخانه طریقه مهمی است که دانشمندان را به کسب دانش جدید رهبری می‌کند. ولی این طریقه بهر حال فقط یکی از طرق کسب دانش است. این موضوع اهمیت دارد که بدانیم چه موقع از کتابخانه استفاده کنیم و چه موقع نکنیم. از اینرو، ارتباط‌گفتاری با توجه به اینکه اثر مستقیم دارد خیلی سریعتر از ارتباط‌نوشتاری صورت می‌گیرد و بسیاری از دانشمندان و مهندسان ما بلند اطلاعات موردنیاز خود را هرچه سریعتر بدست بیاورند. شاید یکی از دلایل ناکامی

برنامه‌های آموزش مراجعه‌کنندگان برای دانشمندان، کارکنان پزشکی و مهندسان آن بوده که نتوانستیم نیازهای آنها را تشخیص دهیم و اهمیت جنبه زمانی بازیابی اطلاعات را درک کنیم. بسیاری از کتابداران در زمینه موضوعات علمی آموزش چندانی ندیده‌اند و این امر می‌تواند یکی از دلایل ناکامی آنها در مورد عدم تشخیص نیازهای مراجعه‌کنندگان باشد. شخص ممکن است به اندازه‌ای تحت تاثیر محیط کتابخانه قرار بگیرد که فراموش کند راههای دیگری برای کسب اطلاعات بجز استفاده از کتابشناسی‌ها، چکیده‌ها و فهرست‌ها وجود دارند. کتابداران اغلب مسئولیت طرح‌ریزی آموزش مراجعه‌کننده را به گردن گرفته‌اند. بلوم فیلد (Bloom-Field) که روشهای آزمایش قابلیت بهره‌گیری از کتابخانه را در سال ۱۹۷۴ مطالعه کرد، می‌گوید که

"از طرز تهیه آزمون‌های ما درباره مهارت‌های بهره‌گیری از کتابخانه چنین برمی‌آید که ما کتابداران درک ضعیفی از ارزش کتابخانه برای دانشجویان داریم. "وی اضافه می‌کند که کتابداران برگه‌دان را در مقام منبع اصلی محل یابی کتاب‌ها بسیار ستوده‌اند. برگه‌دان یکی از مفیدترین ابزارهایی است که داریم، ولی بطور قطع تنها وسیله مفید نیست. تاکید کتابداران بر استفاده از برگه‌دان بدان معنی است که آنها اعتقاد راسخ دارند که بهره‌گیری کامل از برگه‌دان برای استفاده از کتابخانه ضروری است. ۱۴

هدف‌های برنامه آموزش مراجعه‌کننده باید با هدف‌هایی که از سوی دانشجویان و کارکنان آموزشی بیان می‌شوند سازگاری داشته باشند. همانطور که واتکینز (Watkins) در سال ۱۹۷۵ خاطر نشان ساخت:

"همواره کلاس درس و آرمانهای دانشجویان است که بطور عمده فعالیت کتابخانه را تعیین می‌کند. " هنگام طرح‌ریزی برنامه آموزش مراجعه‌کننده، لازم است که ترتیبی داده شود تا هدفهای این برنامه بخشی از هدفهای مراجعه‌کنندگان را تشکیل دهند. ۱۵

زمان بندی جنبه‌های مختلف برنامه آموزش مراجعه‌کننده

باید خاطر نشان ساخت که زمانی باید به دانشجو آموزش بهره‌گیری از کتابخانه داده شود که انگیزه یادگیری درباره مواد آموزشی در او وجود دارد. می‌توان برنامه آشناسازی با کتابخانه را از آموزش روشهای بازیابی اطلاعات متمایز ساخت:

آشنا سازی

هدف آشنا سازی آگاه ساختن دانشجو از وجود کتابخانه و خدمات آن است (آگاه ساختن وی از آنچه در دسترس است)؛ همچنین قادر ساختن دانشجو به فراگرفتن طرز استفاده از کتابخانه (کتابخانه چه موقع باز است، کجا به دنبال مواد معینی بگردد و اینکه چگونه آنچه را می خواهد بدست بیاورد و به امانت بگیرد). برنامه آشنا سازی با کتابخانه مختص مراجعه کنندگان تازه وارد است.

آموزش روشهای بازیابی اطلاعات

هدف این گونه آموزش آن است که دانشجو قادر شود اطلاعاتی را که می خواهد با استفاده از کل منابع و مواد موجود در کتابخانه بدست بیاورد. بنابراین اینگونه آموزش با بازیابی اطلاعات سروکار دارد. چنین آموزشی معمولاً طی دو مرحله داده می شود - مرحله اول دوره ای مقدماتی است برای دانشجویان دوره لیسانس و مرحله دوم دوره ای عالی برای دانشجویان بعد از دوره لیسانس. محتوای هر دوره با نیازهای هر گروه تناسب دارد.

عامل هایی که بر پویش یادگیری تاثیر می گذارند

آمورش را در مقدمه این مقاله پویشی تعریف کردیم که فراگیرنده را دگرگون می سازد. عامل های گوناگوسی هستند که ممکن است بر این پویش تاثیر بگذارند. هیلز (Hills) در سال ۱۹۷۴ یادآور شد که چهار عامل اصلی وجود دارند که یادگیری بهنگام عمل را تحت تاثیر قرار می دهند: ۱۶

۱. انگیزه

۲. فعالیت

۳. درک

۴. پسخور

این عامل ها را می توان با توجه به برنامه آموزش مراجعه کننده بررسی کرد:

الف . انگیزه - آموزش زمانی باید به دانشجو داده شود که انگیزه شدیدی در او وجود دارد ، مثلا " هنگامی که می‌خواهد اطلاعاتی درباره طرح خاصی بیابد .

ب . فعالیت - کار فعالانه ، یعنی یادگیری عملی ، به احتمال قوی موثرتر از آن است که فقط نحوه انجام کاری را به دانشجو یاد دهیم .

ج . درک - آموزش مراجعه کننده وقتی بیشتر موثر واقع می‌شود که دانشجو بدانند چه کار می‌کند و چرا کاری را می‌کند ، یعنی واقعیت های تازه را با دانش قبلی خود ارتباط می‌دهد .

د . پسخور - اطلاعاتی که برای پیشرفت کار ضروری است باید در دسترس دانشجو گذاشته شود .

این عامل ها را در بخش بعدی که انتخاب روشها و رسانه های تدریس را مورد بحث قرار می‌دهد بررسی خواهیم کرد .

روشها و رسانه های تدریس در آموزش مراجعه کننده

روشهای تدریس را می‌توان بطور تقریبی به دو دسته تقسیم کرد :

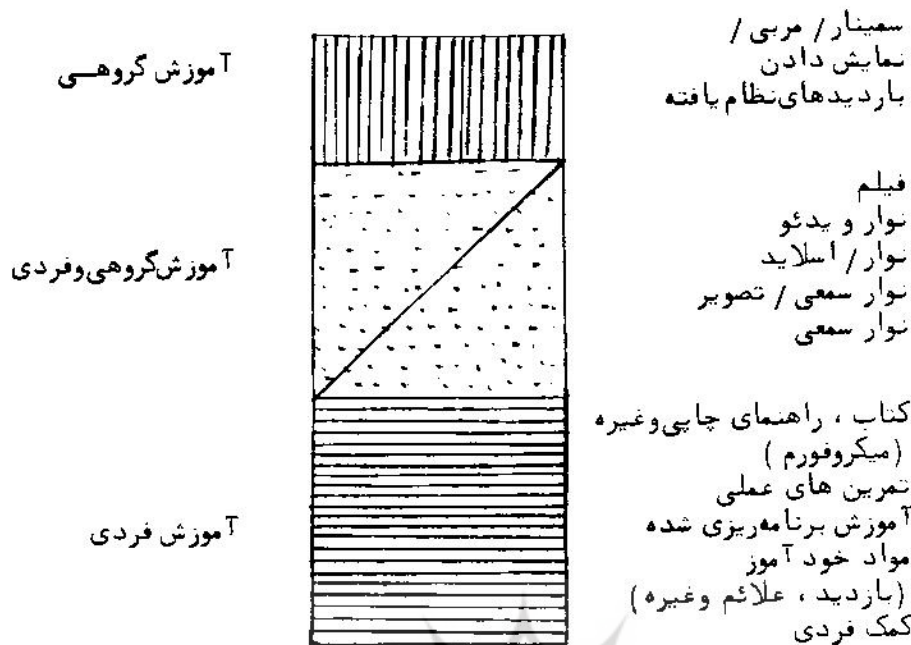
۱ . روشهایی که برای آموزش فردی مناسب هستند .

۲ . روشهایی که برای آموزش گروهی مناسب هستند (شکل ۳ را ببینید) .

انتخاب روشها و رسانه های تدریس به موقعیت آموزشی ، مواد درسی و دانشجویان و استادان بستگی دارد . هیچ روش واحدی را نمی‌توان در همه موقعیت ها بکاربرد و چنانکه می‌دانیم روشهای متفاوتی در آموزش مراجعه کننده بکار گرفته شده اند .

نوع آموزش

روش‌های تدریس

خلاصه روشهایی که در برنامه‌های آشناسازی و آموزش مراجعه‌کننده در کتابخانه‌های آمریکا به کار برده شده‌اند در سال ۱۹۶۸^{۱۷} توسط فیپس (Phipps) و در سال ۱۹۷۱^{۱۸} توسط ملوم (Melum) گزارش شده‌اند. روشهای آموزش مراجعه‌کننده که در کتابخانه‌های بریتانیا، دانمارک، فنلاند، نروژ و سوئد به کار رفته‌اند در سال ۱۹۷۵ توسط یالبرانت گزارش شده‌اند.^۳ یک کتابشناسی همراه با بررسی منابع که اشاره‌ای نیز به شیوه‌های آموزشی دارد اخیراً توسط کراسلی (Crosely) و کلوز (Clews) در سال ۱۹۷۴^{۱۹} منتشر شد. از طرفی کتاب دیگری در سال ۱۹۷۴ توسط لوبانز منتشر شده که نمونه‌هایی از بهره‌گیری از روش‌های مختلف تدریس را در برمی‌گیرد.

همان‌طور که یالبرانت در سال ۱۹۷۶ متذکر شد^{۲۰} روشهای آموزش مراجعه‌کننده "باید متضمن شرکت فعالانه دانشجو در مرحله‌ای باشد که او احساس می‌کند انگیزه بهره‌گیری از کتابخانه را دارد، بطور مثال در ارتباط با مطالعاتش در زمینه‌ای خاص. اطلاعات لازم را موقعیکه دانشجو در راه حل مشکلات آموزشی خویش در حال پیش رفتن است باید در اختیار او قرار داد."

بررسی ریگ (Rigg) در سال ۱۹۶۹^{۲۱} نشان می‌دهد که "فراگیرنده ده درصد آنچه را که می‌خواند، بیست درصد آنچه را که می‌شنود، سی درصد آنچه را که می‌بیند، پنجاه درصد آنچه را که می‌بیند و می‌شنود، هفتاد درصد آنچه را که هنگام صحبت می‌گوید و نود درصد آنچه را که انجام می‌دهد فرامی‌گیرد." البته انتظار می‌رود که تفاوت‌های قابل‌ملاحظه‌ای میان افراد مختلف از جهت موثرترین مجراهای یادگیری وجود داشته باشند. بنابراین نتایج بررسی فوق را نباید قطعی و مسلم پنداشت. با این وجود، آندسته از روشهای تدریس که مبتنی بر استفاده از ترکیبی از حواس هستند به احتمال زیاد موثرتر از روشهایی هستند که صرفاً به یکی از مجاری ارتباطی اکتفاء می‌کنند.

آموزش سنتی کتابخانه از روش سخنرانی برای گروههای بزرگ، بازدید برای گروههای کوچک و کمک فردی برای دانشجویی که به پای میر اطلاعات می‌آید به میزان قابل توجهی بهره‌برداری کرده است. طی سالهای اخیر وسیله‌های شنیداری - دیداری مانند نوار/ اسلاید، فیلم و نوار ویدئو و تاحدودی آموزش به کمک کامپیوتر بیشتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

در جدول ۲ روشهای تدریس گوناگون با توجه به عواملی که برپوش یادگیری تاثیر می‌گذارند، تعداد حواس کارگرفته‌شده و کنش متقابل میان استاد و دانشجو، و دانشجو با دانشجو ارائه شده‌اند.

در جدول ۲ نشانه‌های زیر به کاررفته‌اند:

+ = حضور (یک عامل و مانند آن) (گروه آموزشی)

- = غیبت

الف = نیاز به وجود انگیزه کافی در دانشجو (انگیزه)

ک = نیاز به درگیری فعالانه دانشجو (کار فعالانه)

د = نیاز به ارتباط دادن کار جدید با دانش قبلی (درک)

پ = نیاز دانشجو به ارزشیابی مداوم پیشرفت خویش (پسخور)

ش = استفاده از حس شنوایی

ب = استفاده از حس بینایی

م = امکان فراگیرنده برای نظارت در میزان جریان اطلاعات

الف د = کنش متقابل استاد و دانشجو

دد = کنش متقابل دانشجو با دانشجو

جدول ۲- روشهای تدریس - خلاصه عامل هایی که بر یادگیری اثر می گذارند ، استفاده از حواس و کنش متقابل میان استاد و دانشجو .

کنش متقابل		استفاده از حواس			عامل هایی که بر یادگیری تاثیر می گذارند				روش تدریس
د	الف	م	پ	ش	پ	د	ک	الف	
-	+	-	+	+	-	+	+	+	سخنرانی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	سمینار / نمایش
-	+	-	+	+	-	+	-	+	بازدید
-	-	-	+	+	-	+	-	+	فیلم / ویدئو ، نوار / اسلاید برای آموزش گروهی
-	-	+	+	+	-	+	+	+	نوار / اسلاید برای آموزش فردی
-	-	+	+	-	-	+	+	+	کتاب / مواد چاپی
-	-	+	+	-	-	+	+	+	تمرین های عملی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	آموزش برنامه ریزی شده
-	-	+	+	-	+	-	+	+	خود آموزی
-	+	+	+	+	+	-	+	+	کمک فردی

جدول ۲ نشان می‌دهد که هیچ روش واحدی برای همه موقعیت‌های آموزشی یا برای همه افراد مناسب نیست. در هر برنامه آموزشی روش‌ها و وسیله‌های گوناگون باید به کار گرفته شوند تا مکمل یکدیگر واقع شوند. انرایت (Enright) در مورد رسانه‌های ارتباطی گفته است که "امکانات رسانه‌های ارتباطی که جایگزین کتاب می‌شوند بیش از حد مورد توجه قرار گرفتند و راههایی که از طریق آنها هر کدام از این رسانه‌ها می‌توانند مکمل یکدیگر واقع شوند نادیده گرفته شده‌اند" ²² (Enright, 1972).

بهره‌گیری از روش‌ها و شیوه‌های تازه ممکن است به استفاده گسترده‌تری از روش‌ها و رسانه‌های دیگر بیانجامد. از اینرو تدریس به کمک روش‌ها و رسانه‌های گوناگون در برنامه آموزش مراجعه‌کننده ممکن است به استفاده بیشتری از وسیله‌های یادگیری مانند کتاب و راهنمای نوار و اسلاید و رسانه‌هایی برای بازیابی اطلاعات مانند چکیده‌ها و فهرست‌ها منتهی بشود. جدول ۲ همچنین نشان می‌دهد که بعضی روش‌ها ظاهراً برای آموزش مراجعه‌کننده مناسب‌تر از دیگر روش‌ها هستند. چنین روشهایی عبارتند از روشهای خاص گروههای کوچک - سمینارها و نمایش‌ها - تمرین‌های عملی و آموزشی برنامه‌ریزی شده. دیگر روشهایی که سودمند واقع می‌شوند عبارتند از سخنرانی، استفاده از مواد چاپی، روشهای خودآموزی، آموزش فردی از طریق نوار/اسلاید و کمک فردی. چنین بنظر می‌رسد که بازدید و روشهای دیداری - شنیداری گوناگون دیگر مانند فیلم و ویدیو چندان مناسب نمی‌باشند.

بررسی مفصل‌تر روشهای گوناگون تدریس و ارزش نسبی آنها برای آموزش مراجعه‌کننده در سال ۱۹۷۶ توسط یالبرانت ارائه شد. *پرتال جامع علوم انسانی*

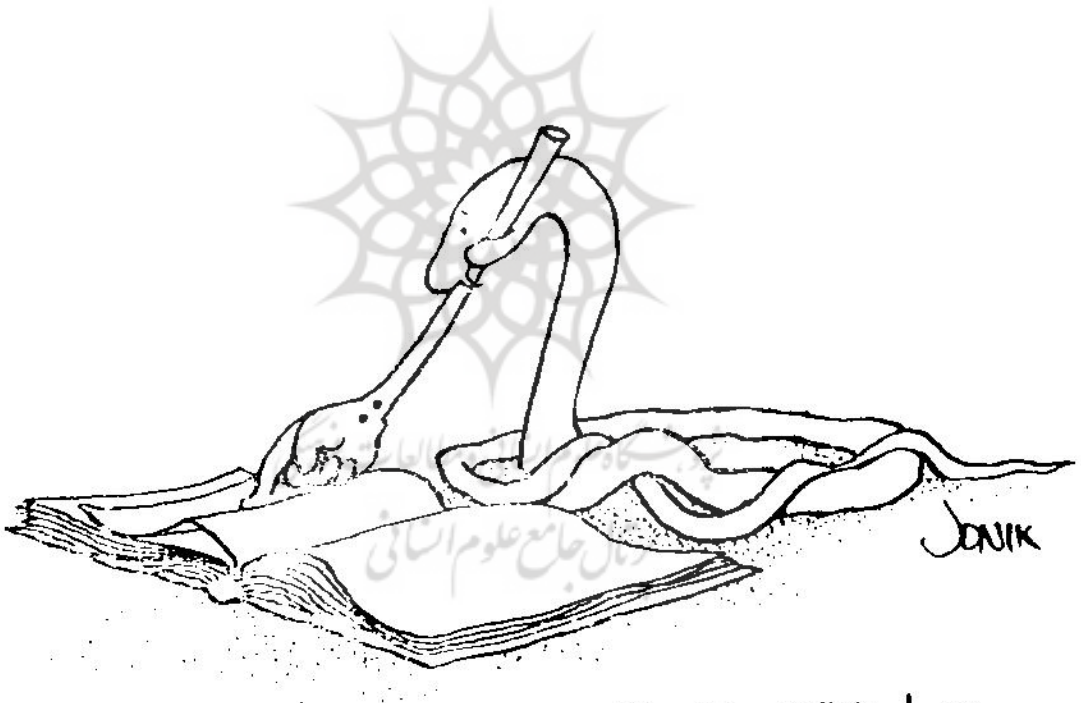
پس از تنظیم و تعیین هدف ها و انتخاب روش ها و وسیله های دوره درسی لازم است که برنامه آموزشی پیشنهادی در عمل آزموده شود. صرف نظر از نوع روش هایی که برای آموزش مراجعه کننده انتخاب می شوند لازم است که ارزشیابی دقیقی بعمل آید تا اثرات حاصله نیز بررسی شوند. نقش ارزشیابی آن است که اطلاعات لازم را برای تصمیم گیری آموزشی فراهم آورد: "ارزشیابی باید جزء مهمی از هر برنامه آموزشی باشد". این امر بخصوص در مورد آموزش مراجعه کننده صادق است، چون در این مورد است که ارزشیابی اغلب به دلیل فقدان وقت یا پول دست کم گرفته شده است.

References

- ¹ Mews, H. *Reader instruction in colleges and universities: an introductory handbook*. London, Bingley, 1972.
- ² *Educating the library user*, ed. by J. Lubans. New York & London, Bowker, 1974.
- ³ Fjällbrant, N. A comparison of user instruction in Scandinavian and British academic libraries. *Chalmers University of Technology Transactions*, No. 337, 1975.
- ⁴ Bloom, B. S., Hastings, J. T., and Madans, G. F., *Handbook on formative and summative evaluation of student learning*. New York . . . , McGraw-Hill, 1971. (Chapter 1. A view of education.)
- ⁵ Lubans, J. Objectives for library-use instruction in educational curricula. In: J. Lubans, ed., *Educating the library user*. New York & London, Bowker, 1974.
- ⁶ Stevenson, M. B. *Problems and evaluation of reader instruction in British university libraries*. M.A. thesis. University College, London, 1973.
- ⁷ Fjällbrant, N., and Westberg, S. Forskningsbibliotekens roll för nya högskolan (The role of the university library in higher education). *BLL*, 60 (1975), 15, 276.
- ⁸ Knapp, P. B. *The Monteith College library experiment*. New York, Scarecrow Press, 1966.
- ⁹ Mackenzie, A. G. Reader instruction in modern universities. *Aslib Proc.*, 21 (7) 1969, 271.
- ¹⁰ Scrivener, J. E. Introduction in library use: the persisting problem. *Australian Academic and Research Libraries*, 3 (2) 1972, 87.
- ¹¹ Lubans, J. Non-use of an academic library. *Coll. and Res. Libs.*, 32 (1971), 364.
- ¹² Roy, B. *The needs of the student library user as seen by academic staff, library staff and students: a report of the pilot study at the University of Surrey*. Guildford, Institute for Educational Technology, University of Surrey, 1974.
- ¹³ Lubans, J. Evaluating library-user education programs. In: J. Lubans, ed., *Educating the library user*. New York & London, Bowker, 1974.
- ¹⁴ Bloomfield, M. Testing for library-use competence. In: J. Lubans, ed., *Educating the library user*. New York & London, Bowker, 1974.
- ¹⁵ Watkins, D. R. Some notes on "orienting the library to the user". In: *Use, mis-use and non-use of academic libraries*. New York, New York Library Association College and University Libraries Section, 1970, 43-45.

References (continued)

- ¹⁶ Hills, P. J. Library instruction and the development of the individual. *J. Librarianship*, 6 (4) October 1974, 255.
- ¹⁷ Phipps, B. H. Library instruction for the undergraduate. *Coll. and Res. Libs*, 29 (1988), 411.
- ¹⁸ Melum, V. V. 1971 survey of library orientation and instruction programs. *Drexel Library Quarterly*, 7 (3/4) 1971, 225.
- ¹⁹ Crisley, C. A., and Clews, I. P. Evaluation of the use of educational technology in information handling instruction. A literature review and bibliography submitted to the British Library, Research and Development Department, September 1974 [Bradford], 1974. (Stencil.)
- ²⁰ Fjällbrant, N. Teaching methods for the education of the library user (accepted for publication in *Libri* 1976).
- ²¹ Rigg, R. P. *Audio-visual aids and techniques*. London, Hamish Hamilton, 1969.
- ²² Enright, B. J. *New media and the library in education*. London, Bingley, 1972.

Wilson Library Bulletin : تصویر از